

Світлана Зуб,
*співробітник НН Інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Статтю присвячено розгляду особливостей внутрішньої та зовнішньої взаємодії країн Вишеградської групи. Окрему увагу приділено аналізу позиції окремих країн-членів щодо формування політики Європейського Союзу в цілому, зокрема під час головування їх у Раді ЄС. Охарактеризовано певні розбіжності у поглядах окремих країн-членів Вишеграду. Аналізуються фактори та умови, що спонукали зазначені країни до формування солідарної позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики в часи кризи.

Ключові слова: *Вишеградська група, регіональна співпраця, Польща, Угорщина, Словаччина, Чеська Республіка.*

The article is devoted to consideration of features of internal and external interaction of the countries of the Visegrad Group. Particular attention is paid to the analysis of the position of individual member states in shaping the policy of the European Union as a whole, in particular during their presidency in the EU Council. Some differences in the views of individual member countries of Visegrad are described. The factors and conditions that prompted the mentioned countries to form a solidarity position in the development of the priorities of a pan-European policy during the crisis are analyzed.

Keywords: *Visegrad Group, regional cooperation, Poland, Hungary, Slovakia, Czech Republic.*

Країни, поєднані географічною близькістю, спільним історичним досвідом та довгостроковими перспективами, традиційно націлені на активне різнопланове співробітництво. Різного роду схожість, дотичність інтересів та прагнень є тією основою, яка на тривалі перспективи визначає взаємовигідне співіснування та взаємодію [5].

Якісно новий період розвитку Вишеграду розпочався вже з 2004 року – як випробування життєздатності системи багатостороннього міжнародного регіонального проекту у новому форматі і за нової геополітичної ситуації. Характерною, якщо не головною особливістю цього періоду буде вже узгодження інтересів країн Вишеградської четвірки не тільки між собою з метою досягнення визначених цілей, але й і у новому форматі взаємовідносин з ЄС і окремо з країнами-членами Євросоюзу. По суті, з 2004 року гранично звузився формат двосторонніх та багатосторонніх відносин країн Вишеграду із «зовнішнім світом», оскільки зазначені країни вже делегують частину повноважень наддержавним інститутам ЄС.

Попри те, що Вишеградська група – угруповання регіонального рівня, результати її діяльності спричинили початок кардинальних трансформацій як європейської, так і світової політики. З огляду на винятковий геополітичний потенціал регіону Центрально-Східної Європи, у вирішення його історичної долі були втягнуті найбільші країни Європи та США. Так, аналізуючи успіхи країн регіону на шляху до НАТО та ЄС, американський політолог, радник президента США у справах Східної Європи З. Бжезінський пояснює його виключно геополітичними розрахунками Сполучених Штатів Америки та країн-лідерів Європейського Союзу. В одній зі своїх праць він писав: «... щоб не втратити усі здобутки «холодної війни», НАТО і ЄС повинні розширюватися, навіть якщо зі вступом кожного нового члена втрачається

політична єдність Євросоюзу і ускладнюється воєнно-оперативна взаємодія в рамках НАТО» [1, с. 132].

Успішне досягнення первинних цілей інтеграції, а також переконаність в тому, що було досягнуто більшість намірів, сформульованих у Вишеградській декларації, порушило питання, чи має сенс продовжувати співпрацю в рамках більш великих і значних інтеграційних угруповань, членами яких стали країни Вишеградської четвірки.

Крім того, в рамках цих інтеграційних процесів кожна з Вишеградських країн прагнула знайти й інших партнерів, і свою власну роль. Як приклад можна назвати участь Польщі у Веймарському трикутнику або австрійську ініціативу Регіональне партнерство, де Польща, хоча і називалася культурним сусідом, сприймалася швидше як далекий родич.

До сумнівів щодо сенсу і змісту співпраці вже після переговорів про вступ до Європейського Союзу додався і неприємний осад, пов'язаний з не завжди солідарним підходом деяких вишеградських країн на останніх етапах переговорів про членство в цій організації.

Проте після інтенсивних дискусій політичні представники чотирьох країн дійшли висновку, що буде корисно продовжити співпрацю, однак потрібно надати їй нового змісту. Назріваючій кризі ідентичності вдалося запобігти в процесі розробки і підписання Кромерізької декларації 12 травня 2004 року, яка сформулювала мету співпраці в новій ситуації, після вступу вишеградських країн в НАТО і ЄС. Політики дійшли висновку, що, ставши членами угруповань, які об'єднують найрозвиненіші країни світу, країни Вишеграду отримали нові можливості для подальшої співпраці: «Інтеграція країн Вишеградської групи в європейські і євроатлантичні структури відкриває нові можливості і ставить нові завдання для їх подальшої співпраці у питаннях, що становлять взаємний інтерес.

Співпраця країн Вишеградської групи буде, як і раніше, зосереджена на регіональних заходах та ініціативах, спрямованих на зміцнення ідентичності Центральної Європи» [2].

У 2004 році країни Вишеградської четвірки як повноправні члени Європейського Союзу вирішили і надалі співпрацювати в рамках Вишеградського об'єднання. Важливо відзначити, що питання – надалі співпрацювати чи ні – викликало багато теоретизувань не тільки з боку власне країн Центральної Європи, але і з боку істориків, політологів та експертів міжнародних відносин. Питання формулювалися винятково в контексті – Вишеград слугував засобом євроатлантичної інтеграції чотирьох, отже мета і завдання виконані, розпад є неминучим.

Етапною подією сучасного розвитку Вишеградського об'єднання в рамках Євросоюзу було підписання 12 травня 2004 року прем'єр-міністрами країн Вишеграду нової Вишеградської декларації – Кромерізької декларації. Декларація, підписана у місті Кромеріж (Чеська Республіка), визначила на довготривалу перспективу нові напрями, принципи, завдання співпраці країн Вишеградської четвірки за умов їх повноправного членства в Європейському Союзі. По суті, прем'єр-міністри країн Вишеграду – М. Белка (Республіка Польща), П. Меддеші (Угорська Республіка), В. Шпідла (Чеська Республіка), М. Дзурінда (Словацька Республіка) підписали новий документ – стратегію розвитку міжнародного регіонального об'єднання в рамках Європейського Союзу.

З-поміж основних напрямів співпраці у Декларації визначається пріоритет вирішення питань саме регіонального характеру, посилення центральноєвропейської ідентичності в контексті поглиблення співпраці країн Вишеградської четвірки через реалізацію спільних конкретних проектів.

Стосовно спільної позиції щодо Європейського Союзу країни Вишеградської четвірки підтримуватимуть загальні цілі ЄС у його

подальшій успішній європейській інтеграції, насамперед це стосується їх зобов'язання щодо розширення ЄС; зміцнення ідентичності центральноєвропейського регіону; реалізації регіональних ініціатив; співпраці в рамках ЄС; обміну досвідом із країнами, що розпочали процес інтеграції; і що особливо важливо – чітко визначається прагнення країн Вишеграду брати безпосередню участь у формуванні та реалізації нової східної та південно-східної політики Європейського Союзу. Водночас досягнення стратегічної мети сприяло зростанню настроїв щодо недоцільності регіонального співробітництва, наростанню гетерогенних тенденцій у «четвірці», зокрема пов'язаних із прагненням Польщі до регіонального лідерства [2].

Країни Вишеградської четвірки також виступили за більш ефективну співпрацю як з країнами регіону, так і з міжнародними організаціями, регіональними об'єднаннями, які вже діють в рамках ЄС і не тільки.

Вишеградська четвірка досить активно виступає в обох політичних векторах – і НАТО, і ЄС, а також продовжує за посередництва Вишеградського фонду здійснювати так звану політику м'якої сили по сусідству: і в напрямі колишніх республік СРСР, і в напрямі Балкан, фінансуючи ряд освітніх проектів та програм підтримки громадянських суспільств, засобів масової інформації в цих країнах.

На вибір зовнішньополітичних переваг не могло не чинити вирішального впливу те, яку модель розвитку переймали держави Вишеградської четвірки. Те ж стосується і сфери ідеології. Спочатку було зрозуміло, що в цих країнах відбудеться відхід від колишньої системи цінностей з установками, що панували більше 40 років. Відкритим залишалося лише питання, характерне для обох сфер – і економіки, і політики: як далеко ці країни просунуться в адаптації євроатлантичних цінностей, чи в якийсь момент не повернуться до власного

центральноевропейського проекту, відмовившись від асиметрії в конвергенції. Специфіка досліджуваного регіону ставить ще одне, не менш важливе питання: наскільки створена структура четвірки сприяла цьому процесу?

Процес пошуку свого місця і ролі в європейській і міжнародній політиці супроводжувався у цих країнах радикальними внутрішніми політико-ідеологічними та економічними перетвореннями.

На процеси прискорення і уповільнення, що відбуваються в регіоні, безумовно, вплинули і глобальні фактори макроекономічного і світового політичного розвитку. Вступивши в НАТО і ЄС, країни В4 отримали свої частки відповідальності в цих структурах. Однак розбіжності з Брюсселем, що посилювалися в цих організаціях, також поступово стали виходити на поверхню.

Це явище можна спостерігати в представленні позиції країни через Вишеградську групу: в консолідації з іншими членами або, навпаки, – в дистанціюванні від домінуючої позиції четвірки. Останнє, до речі, не раз знаходило своє відображення під час головування цих країн в ЄС. Досить згадати протистояння Тополанек-Дюрчань під час чеського головування з приводу запропонованого угорським прем'єр-міністром дострокового вступу в зону євро для країн Вишеградської четвірки. Однак через сім років, коли завершилися всі чотири головування Вишеградських країн, можна сказати, що досвід керівництва Радою ЄС переконав їх у виграшності спільних дій. Однак зауважимо, що й інші головування Вишеградських країн проходили в складних міжнародних умовах. Відсутністю нових потрясінь напередодні і під час головування пощастило лише Польщі, хоча в той час в рамках програми Східного партнерства було закладено багато передумов загальноєвропейської кризи, що призвела до віддалення ЄС і Росії.

Початок сучасної газової кризи, пов'язаної з транзитом через Україну, загострення конфлікту в секторі Газа, врегулювання суперечностей навколо підписання Лісабонського договору, початок глобальної фінансово-економічної кризи, запуск програми «Східне партнерство» і ще ряду регіональних програм, «Арабська весна», BREXIT – всі ці доленосні для ЄС питання припали на час головування країн Вишеградської групи, скорегувавши їх програми перебування на чолі Ради ЄС. 2011 рік став часом вишеградських президентств, коли Угорщину змінила Польща. Однак спробуємо простежити, як у низці головувань складалася не тільки єдність дій «четвірки» у зовнішній політиці, а й визначалися її пріоритети.

Головування Чехії, що випало на першу половину 2009 року, проходило на тлі надзвичайно важкого періоду для всієї європейської і світової економіки, враженої фінансовою кризою і економічною рецесією. Тоді від неминучого краху довелося рятувати багатомільярдними кредитами угорську та латвійську економіки. До цих подій у січні додалися ще дві серйозні проблеми: конфлікт з приводу поставок російського природного газу через територію України й активізація військового протистояння на Близькому Сході, в секторі Газа.

Однією з головних політичних проблем став не ратифікований на той момент Лісабонський договір. Сама Чехія, в чій завдання входило переконання Ірландії та Польщі поставити свій підпис під загальноєвропейським документом, виявилася «третьою» в цьому розкладі. Паралельно з унесенням заключних поправок до Лісабонського договору, на яких наполягали Ірландія та Польща, їй самій заради відповідності «малій європейській конституції» доводилося вносити поправки у власне законодавство. Чеському головуванню довелося також займатися узгодженням основних напрямів боротьби з кризою, до якої входила і боротьба з протекціонізмом. Мірек Тополанек в якості голови не раз

попереджав про загрозу протекціонізму з боку країн-засновників ЄС і навіть вступив в полеміку з президентом Франції, прагнучи перешкодити передислокації французького автомобілебудівного виробництва зі Східної Європи у Францію. Ця проблема стала головною на Празькому саміті в березні 2009 року, коли лідери Вишеградських країн спробували привернути увагу усієї Європи до цієї проблеми, порівнявши її з новою залізною завісою, яка розділить Європу на дві частини.

Таким чином, ЄС був поставлений перед необхідністю вироблення програми допомоги державам Центрально-Східної Європи. Тут погляди розійшлись. У той час як одні висловлювались за диференційований підхід, що залежить від рівня інтегрованості країни до спільного ринку, інші наполягали, що обіцянки допомоги країнам Центрально-Східної Європи повинні мати характер скоординованої політики, а не спроб врегулювати кожен окремий випадок.

На міні-саміті країн Європейського Союзу, що відбувся 20 лютого 2009 року, присвяченому підсумкам попередніх п'яти років східної хвилі розширення, було висловлено думку, що головним підсумком для Східної Європи стало підвищення життєвого рівня, а для Західної – розширення ринку й інвестиційних можливостей.

На конференції «Розширення ЄС: 5 років», що проходила в Празі 2 березня 2009 року, організованою Чехією, було особливо наголошено на трьох позиціях, які, на думку учасників, можна вважати позитивним результатом розширення. Перше – це фінансова стабільність на мікрорівні. Друге – розширення внутрішнього ринку ЄС. Третє – мобільність робочої сили. Як іронічно зауважив у своєму виступі віце-прем'єр чеського уряду Александр Вондра, загроза з боку польського сантехніка залишилася нереалізованою, оскільки приплив робітників з третіх країн на ринках більшості західноєвропейських держав перевищує міграцію зі східноєвропейських країн-членів ЄС.

Під час чеського головування був запущений проєкт, який впливає на європейські відносини і сьогодні. Це підготовлена Польщею і Швецією програма «Східне партнерство», старт якої дано влітку 2008 року як нової версії східного напрямку Політики сусідства. Однак на тлі кризи ця програма зіткнулася з новими перешкодами. В січні 2009 року представлена на обговорення в парламент програма була гостро розкритикована євродепутатами. Головне, в чому вони сумнівалися, – чи варто сприймати єдину програму дій щодо групи країн, які себе єдиним регіоном не вважають, а бажають будувати з Євросоюзом винятково двосторонні відносини.

На проведеному в Празі 7 травня 2009 році першому саміті «Східного партнерства» за відсутності лідерів десяти провідних західних держав, а також двох з шести запрошених держав – Білорусі та Молдови, «східним партнерам» була обіцяна лібералізація візового режиму, а також диференційований підхід до підписання угоди про посилене партнерство.

У євроструктурах по-різному оцінювали чеське головування. Чеську команду звинувачували в тому, що вона не впоралася з програмою перезавантаження економіки і врегулювання фінансового ринку ЄС. Однак з цим завданням повністю не впоралися і всі наступні головування, в тому числі команди країн-засновниць Євросоюзу. Тим не менше, більшість все ж враховувала складність обстановки і масштаб завдань, які «впали» на плечі держави, що менше ніж за п'ять років до того стала членом Європейського Союзу, і поставилася до першого досвіду Чехії з достатньою повагою.

Для Угорщини головування в Раді ЄС також настало далеко не в найвдаліший момент її власного та європейського політичного життя. З часу набуття повноважень урядом Віктора Орбана минуло трохи більше півроку, і в країні ще тривав процес прийняття справ від попереднього керівництва. До того ж за кілька місяців до головування Угорщина сильно

постраждала спочатку від повені, а потім від технологічної катастрофи на алюмінієвому виробництві. При цьому, програвши вибори, Угорська соціалістична партія зайняла різку критикуючу позицію стосовно кабінету консерваторів, що отримали конституційну більшість у 68% в парламенті країни. Головуванню Угорщини передував організований опозицією скандал навколо нового закону про ЗМІ, що перекочував у стіни Європарламенту і став фоном при поданні прем'єр-міністром Віктором Орбаном програми угорського головування «Сильна Європа».

З перших днів головування Угорщини виник ряд непередбачених ситуацій, що вимагали невідкладного вирішення. У план заходів втрутилися революції в арабських країнах, що зажадали особливої уваги угорського МЗС до цього регіону. Відбулося кілька поїздок міністра Яноша Мартоні в охоплені заворушеннями країни: Єгипет, Туніс, Лівію. Довелося займатися проблемою біженців з цих країн до Європи. Це був початок зіткнення Угорщини з міграційною кризою, коли її посольство в Лівії відповідало за евакуацію громадян ЄС і біженців із регіону охопленого війною, а потім координувало дії в рамках програми щодо захисту зовнішніх кордонів Євросоюзу. Уже тоді Угорщина запропонувала створювати на місцях умови для розміщення та працевлаштування біженців.

Угорщина до свого головування підготувала програми не тільки економічного і соціального характеру, а й дві регіональні: програму Дунайського регіону і новий етап програми «Східного партнерства». Однак другий саміт по «Східному партнерству», що планувався Угорщиною на травень у Будапешті, за рішенням Ради ЄС був перенесений на осінь 2011 року в Польщу.

Мета Дунайської програми, приуроченої до головування Угорщини, – узгодження загальної макрорегіональної стратегії, спрямованої на поступальний розвиток регіону, а також захист його природи, своєрідності

ландшафту і культурного надбання. Крім безпосередньої мети підвищення життєвого рівня в регіоні, одне із завдань програми полягає в сприянні вступу в ЄС регіону Західних Балкан.

Іншими пріоритетами Угорщини стали заходи щодо остаточного подолання економічної кризи, реформи загальної сільськогосподарської політики, розробки європейської соціальної стратегії щодо бідних верств і ромського населення, важлива для всієї Європи проблема енергозбереження і енергетичної безпеки, підготовка першого рамкового варіанта багаторічного бюджету ЄС.

За час головування Угорщини були завершені переговори про вступ в ЄС Хорватії, розроблено попередній варіант наступного багаторічного бюджету ЄС, підготовлений до прийняття європейський пакт стабільності і розвитку. Не вдалося ввести в Шенгенську зону Болгарію і Румунію, а також довелося поступитися Польщі правом проведення Другого саміту в рамках програми «Східне партнерство».

В цілому можна констатувати, що Угорщина змогла зберегти в своїх руках управління в умовах, коли кермо ЄС випробовували на міцність внутрішні і зовнішні революції. Діловитість угорських міністрів дозволила переламати початкову упередженість частини єврокомісарів і євродепутатів, які захопилися оцінками внутрішньої ситуації в Угорщині, і спокійніше поставитися до реалій конституційної більшості однієї партії в цій країні.

Що стосується польського головування, то воно збіглося з періодом, коли були визначені основні міжнародні загрози, і у польської команди була можливість до них підготуватися заздалегідь. Польща прийняла ще більш амбіціозну програму щодо прискорення економічного зростання і складання чергового бюджету ЄС на 2014-2020 рр. Крім того, Варшава поставила за мету реформу сільськогосподарської політики Європейського Союзу та зміцнення енергетичної безпеки. Серед

пріоритетів Польща виділила зміну системи прямих виплат з фондів підтримки сільського господарства, замінивши «історичний принцип» – «об'єктивними критеріями». У числі першочергових завдань зазначалося також посилення боєздатності Європи, сил з підтримки громадянського правопорядку, просування діалогу ЄС–НАТО.

Однак особливі очікування Польща пов'язувала з можливістю надати новий поштовх програмі «Східне партнерство», запланувавши черговий саміт за участю ЄС і держав-членів. Всім своїм програмам Польща прагнула надати гуманітарний акцент, ставлячи завдання просування демократії в оточення Євросоюзу. Вона навіть запропонувала створити спеціальні курси з навчання демократії для Тунісу та інших країн. Головування Польщі було сприйнято євродепутатами з набагато більшим оптимізмом, ніж свого часу угорське. У той час депутат від фракції соціалістів і демократів Мартін Шульц, який відзначився запеклою критикою угорського головування, заявив, що вперше вони мають справу з головуючою країною, що повною мірою розділяє європейське бачення.

На думку учасників і преси, саміт головної польської програми «Східне партнерство», що пройшов у Варшаві 29-30 вересня 2011 р., викликав інтерес набагато менший, ніж очіувалося. Серед лідерів провідних країн єдиною, хто відвідав саміт, була німецький канцлер Ангела Меркель.

Саміт дещо просунувся по шляху декларацій про наміри підписати з Україною Угоду про асоціацію. Було прийнято рішення про підготовку подібних угод з Молдовою і Грузією. Вперше на саміті кавказькі держави були визнані європейськими – це особливо оцінила азербайджанська делегація. Було вирішено збільшити фінансування програми до 2013 року ще на 150 млн. євро на додаток до виділених на 2010–2013 рр. 1,9 млрд. євро. До того ж Польща заявила про власну ініціативу додати свій мільйон у фонд технічної допомоги країнам «Східного партнерства».

Проте сама Польща вважала саміт вдалим, оскільки, по-перше, було взято до уваги європейські прагнення країн Східного партнерства. По-друге, визнали необхідним поглиблення взаємної інтеграції та інтегрованості цих країн у ринок ЄС, а також досягнення безвізового режиму і відкриття нових програм і платформ взаємодії для громадян країн партнерства. Крім того, за польської ініціативи в грудні 2011 року був створений Європейський фонд за демократію для інтенсифікації відносин між країнами ЄС і країнами партнерства.

Рада ЄС у півріччя головування Польщі спробувала також пожвавити Балтійську стратегію. Одночасно польський прем'єр Дональд Туск закликав до реформування Лісабонського договору, відповідно до викликів кризи. На думку польського прем'єра, Європа потребує стабільного банку і стабільної системи кредитування, а не в існуючій практиці кризового реагування. На цьому тлі в ЄС тривала дискусія з приводу подальшого розвитку інтеграції, спровокована новим висловлюванням президента Франції Ніколя Саркозі про необхідність двох швидкостей просування в напрямі Європи, особливо після вступу в ЄС балканських держав.

Ж.М. Баррозо оцінив головування Польщі як високопрофесійне і одне з найбільш ефективних. До цієї думки приєдналися представники практично всіх фракцій парламенту ЄС. На цьому тлі найбільш жорсткою виглядала критика внутрішньої польської опозиції, що засудила наміри Польщі увійти до групи «збанкрутілих держав».

Так співпало, що 2016 рік став не тільки роком 25-річного ювілею Вишеградської групи, але і роком завершення головування країн Вишеградської четвірки в Раді ЄС.

Словаччина також не уникла великих потрясінь, які вимагали від неї зміни програм. Буквально за тиждень до вступу в права голови ЄС братиславської команди, 23 червня, британці проголосували за вихід зі

складу ЄС, поставивши тим самим і себе, і Європу в неоднозначну ситуацію на багато місяців уперед.

Для країни-голови Брекзїт означав необхідність перераховувати і переписувати всі раніше підготовлені стратегічні документи ЄС, включаючи довгостроковий бюджет. Крім того, ламати голову над вирішенням проблеми зростання міграції, активізації терористичних груп і зростаючих на цьому тлі протиріч між державами ЄС щодо шляхів і методів вирішення цієї проблеми. Словацька програма головування будувалася на трьох принципах:

- досягнення відчутних результатів для поліпшення життєвих умов кожного громадянина Євросоюзу;
- подолання роздробленості, тобто прагнення до вдосконалення механізмів внутрішнього ринку;
- повернення довіри громадян до інститутів ЄС.

І тим не менше, майже до завершення головування, 15 грудня був озвучений план виходу Британії з ЄС, подія безпрецедентна в історії євроінтеграції.

За активної участі Братислави вдалося поліпшити взаєморозуміння щодо проблеми подолання кризи з біженцями. На саміті, що відбувся 20 жовтня 2016 року, Рада ЄС змогла домовитися про організацію посиленого контролю на зовнішньому периметрі шенгенських кордонів, ослаблених під натиском нелегальних мігрантів, про інтенсифікацію співпраці з країнами біженців і країнами їх первинного прибуття, а також про вдосконалення європейського законодавства про надання притулку.

Проте вперше в документі ЄС визнавалося значне зниження рівня стабільності в південному і східному сусідстві. В якості заходів щодо вирішення ситуації в країнах «Східного партнерства» Словаччина пропонувала підтримати ці держави в стабілізації безпекової політики, продовження реформ, впровадження угод про асоціацію і лібералізацію

візового режиму. У документі йшлося про те, що словацьке головування надасть всю необхідну підтримку Європейській службі зовнішніх справ і Єврокомісії в імplementації європейської Політики сусідства, «сприятиме поглибленню політичного діалогу з сусідніми країнами з особливим наголосом на забезпечення їх стабільності, що покликане допомогти» – на переконання укладачів програми – «прискоренню політичної асоціації та економічної інтеграції України, Республіки Молдови та Грузії».

Під завісу головування, тим не менш, було прийнято рішення про надання безвізового режиму Україні, який вступив в дію 11 червня 2017 року.

Незважаючи на численні прояви кризи навколо ЄС і зовні, Словаччина змогла узгодити та затвердити бюджет ЄС на 2017 рік. А в цілому головування Словаччини, найменшої з Вишеградських країн і однієї з наймолодших європейських дипломатій, пройшло без прийняття рішень, які б погіршили міжнародні відносини. Конкретно – воно не залишило після себе низки проблем, вирішувати які доведеться Мальті, а за нею і Естонії. 31 грудня Словацька Республіка передала штурвал Євросоюзу Мальті, і в очікуванні наступного циклу країни Вишеграду, очевидно, проаналізують уроки свого першого досвіду управління європейським оркестром.

Слід також зазначити, що протягом останніх років, незважаючи на певні розбіжності, «четвірка» виявилася здатною виробити консолідовану позицію щодо зовнішніх загроз. Упродовж 2013 р. саме центральноевропейські країни, а також держави Балтії, були найбільшими прихильниками безумовного укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а в період Євромайдану – медіаторами, поряд із лідерами США та ЄС, у відносинах між владою й опозицією в Києві. Вже навесні 2014 р. в умовах зміни влади в Україні В4 зайняли узгоджену позицію

щодо потреби негайного підписання Угоди про асоціацію та якнайшвидшої ратифікації цього документа національними парламентами.

Тим часом реакція на посилення втручання Росії в українські справи продемонструвала неготовність політикуму, та й взагалі центральноєвропейських суспільств, псувати відносини з Москвою через українців. Так, сусідні держави, реагуючи на анексію Криму Російською Федерацією, інтенсифікацію гібридної війни на Донбасі, публічно підтримали територіальну цілісність України. Водночас латентні етнополітичні конфлікти між нею й Угорщиною зумовили оприлюднення офіційним Будапештом заяв про необхідність розширення прав угорської меншини в Закарпатській області.

Відмінними були й оцінки причин конфлікту на сході України лідерами В4: від «агресії Росії» (Республіка Польща) — до «громадянської війни», однією зі сторін якої є «бандерівці» (Чеська Республіка). Можна, безперечно, шукати причини такої оцінки в ментальних особливостях чеського президента М. Земана. Однак буде відповідальніше визнати, що багато чехів, не маючи значних економічних та політичних зв'язків із Україною, бажають уникнути конфлікту, що розгортається на її кордонах із Росією.

Ще більше розділилися центральноєвропейські держави у визначенні потреби й наслідків запровадження європейських санкцій проти Москви. До критики цього кроку Угорщиною, яка майже повністю залежить від поставок енергоносіїв із РФ, а також є позичальником її кредитів, приєдналися Словаччина, з огляду на енергетичний чинник, а також потужний інформаційний вплив Росії на політичну й соціальну сферу цієї країни, та Чеська Республіка, для якої пріоритетні потреби власної економіки, що зумовлює появу заяв про необхідність забезпечення нейтрального статусу України.

Ця диференціація політичних позицій Вишеградських країн в українському питанні пояснюється також тим, що В4 перебуває в пошуку об'єднувачих факторів, з огляду на розбіжність економічних та етнополітичних інтересів і відсутність чіткої інтеграційної платформи, зокрема на рівні суспільств. Саме це безсилля, а подекуди відсутність сенсу підтримки окремого формату співпраці стало ще однією причиною інертності центральноєвропейських столиць у формуванні позиції щодо української кризи.

Врешті-решт, чинник безпосереднього сусідства з Україною трьох представників «четвірки», тісні контакти, зокрема у сфері енергетики, торгівлі, логістики, примусив Вишеградську групу сформулювати своїм пріоритетом питання щодо сприяння безпеці східного сусіда. Окрім того, зважаючи на домінування країн «нормандського формату» і США у вирішенні військово-політичного аспекту української кризи, «четвірка» взяла на себе зобов'язання надавати допомогу в проведенні галузевих реформ, у чому зацікавлена Німеччина та інші лідери ЄС [3].

Незважаючи на те, що В4 бракує внутрішньої єдності (на зразок Бенілюксу), група має потенціал, щоб представляти об'єднану позицію всередині Європейського Союзу. У цьому контексті слід зазначити, що відповідно до Лісабонського договору, який унормовує інституційні процедури в ЄС, Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина отримали разом 46 голосів у Європейській Раді [6]. Крім того, про певне друге дихання Вишеграда свідчить його активне позиціювання всередині ЄС і в сусідніх державах як носія т.зв. центральноєвропейського духу, що базується на поєднанні традицій, креативності й модерних структур в економіці та соціальній сфері [4]. Протягом останніх років «четвірка» виявилася здатною виробити консолідовану позицію щодо розширення ЄС на Балканах, зокрема щодо приєднання Хорватії, початку переговорів з Чорногорією та надання статусу кандидата Сербії. Таким чином,

незважаючи на зростання значення (в загальному порядку денному) інших питань – економічних, податково-бюджетних, інституційних – Вишеградські країни, як і раніше, чітко заявляють про свою підтримку розширення політики європейської інтеграції.

В рамках зовнішньої політики Вишеградська група фокусується на поточних європейських справах, тримаючи традицію говорити одним голосом в зоні ЄС. Вишеградська група акцентує свою увагу на таких питаннях, як майбутнє політики гуртування, стратегічне програмування і політика регіонального розвитку. Основне завдання полягає в тому, щоб сприяти потенціалу зростання ЄС, опрацьовуючи найбільш важливі ініціативи, такі, як завершення єдиного ринку або управління Економічним і валютним союзами. Таким чином, можна стверджувати про домінування консолідованої позиції центральноєвропейських країн вже за умов набуття ними повноправного членства в ЄС.

З моменту утворення і впродовж усього періоду діяльності Вишеградська четвірка була засобом інтеграції її членів у Європу, але в жодному разі не альтернативою цій інтеграції. Аналіз діяльності Вишеградського об'єднання дозволяє стверджувати його специфічність: небажання створювати інституційні рамки співпраці та незмінне декларування пріоритетності європейської інтеграції над регіональною дає змогу говорити про неklasичний тип цього утворення. Водночас можна дійти висновку, що як форма регіонального співробітництва Вишеградська четвірка може ефективно функціонувати в межах ЄС доти, доки доповнює інші платформи для співробітництва та сприяє процесу поглиблення європейської інтеграції. Із цією метою В4 запропонувала свою модель регіональної співпраці як приклад для країн Західних Балкан і Східної Європи.

Сьогодні вже ніхто не стане заперечувати наявність багатьох реальних результатів діяльності Вишеградської четвірки. На мій погляд,

найцінніше досягнення – це наявність взаємної доброї волі і дружби між чотирма народами. Вишеград сповна забезпечив стабільність і процвітання країнам-учасникам і поширив свій вплив за межі регіону. Завжди залишалися затребуваними культурні зв'язки. Створення, здебільшого з метою їх підтримки, Вишеградського фонду сприяло тому, щоб організація стала ближче до суспільства, до пересічних громадян. Вишеград є і повинен ще в більшій мірі залишатися сферою не тільки високої політики. На мою думку, кожен громадянин повинен відчувати його реальні плоди в поліпшенні повсякденного життя. Комунікації, дороги, залізничні магістралі повинні вдосконалюватися, а транскордонне співробітництво розвиватися прискореними темпами, створюючи нові економічні зв'язки. Культурні та інші програми, підтримувані Вишеградським фондом, являють собою ще одну область, на прикладі якої люди можуть бачити Вишеградську четвірку в дії.

Отже, Вишеградська група виявилася тим форматом регіонального співробітництва, завдяки конструктивній взаємодії у рамках якого Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина змогли досягти реалізації низки важливих завдань, у першу чергу вступити до НАТО та ЄС. Попри наявні прогнози, зі вступом до євроатлантичних та європейських структур Вишеградська четвірка не припинила своєї діяльності, а навпаки, отримала нові поштовхи до її продовження. Країни об'єднали зусилля для адаптації до нових умов, а також вироблення спільного курсу в рамках союзних інституцій. Новітні геополітичні виклики, які останнім часом з'являються у Європі, змушують учасників Вишеграду спільно шукати адекватну відповідь на них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вышеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии / Институт Европы (Москва), РАН; ред. Л. Н. Шишелина. – М.: Весь Мир, 2010. – 563 с.

2. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: монографія. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
3. Мітряєва С., Лендшел М. V-4 і Україна: пошук нового формату співробітництва в умовах конфлікту з Росією. URL: <https://dt.ua/international/v-4-i-ukrayina-poshuk-novogo-formatu-spivrobitnictva-v-umovah-konfliktu-z-rosiyeyu-.html>
4. Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України: аналіт. доп. / С. І. Мітряєва, М. О. Лендшел, А. Д. Стряпко, А. М. Крижевський [та ін.] – К.: НІСД, 2014. – 128 с. (Сер. «Міжнародні відносини», вип. 3).
5. Чорна Н.М. Вишеградська група досвід регіональної інтеграції країн Центрально-Східної Європи // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. – 2012. – Вип. 20. – С. 278-283.
6. Čarnogursky J. Visegrad Today and Tomorrow / J. Čarnogursky // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 34.

REFERENCES

1. Vishegradskaya Yevropa: otkuda i kuda? Dva desyatiletija po puti reform v Vengrii, Pol'she, Slovaki i Chekhii (2010) [*Visegrad Europe: where from and where? Two decades on the path of reforms in Hungary, Poland, Slovakia and the Czech Republic*]. Institut Yevropy. Moskva. 563 s.
2. Kish, YE.B. (2008) Tsentral'na Yevropa v suchasniy systemi yevrorehional'noyi intehratsiyi [*Central Europe in the modern system of Euroregional integration*]. Uzhhorod. 440 s.
3. Mitryayeva, S., Lend'el, M. V-4 i Ukrayina: poshuk novoho formatu spivrobitnytstva v umovakh konfliktu z Rosiyeyu [*V-4 and Ukraine: search for a new format of cooperation in conditions of conflict with Russia*].

Search for a new format of cooperation in a conflict with Russia]. Retrieved from: <https://dt.ua/international/v-4-i-ukrayina-poshuk-novogo-formatu-spivrobotnictva-v-umovah-konfliktu-z-rosiyeyu-.html>

4. Spivrobotnytstvo z krayinamy Vyshehrads'koyi chetvirky yak instrument yevropeys'koyi intehtatsiyi ta modernizatsiyi Ukrayiny [*Cooperation with the Visegrad countries as an instrument of European integration and modernization of Ukraine*]. S. I. Mitryayeva, M. O. Lend'el, A. D. Stryapko, A. M. Kryzhevs'kyi [ta in.] – K. 128 s.

5. Chorna, N.M. (2012) Vyshehrads'ka hrupa dosvid rehional'noyi intehtatsiyi krayin tsentral'no-skhidnoyi Yevropy [*Visegrad Group Experience of Regional Integration of Central and Eastern Europe*]. Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Istoriya. Vyp. 20. S. 278-283.

6. Čarnogursky J. (2006) Visegrad Today and Tomorrow. The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava. P. 34.